JOURNAL OF JUSTICE

NOT A "JUST WAR", BUT A "LEGAL WAR": PRİNCİPLES OF LEGİTİMACY OF HUMANİTARİAN İNTERVENTİON

Sanam MUSTAFAYEVA[1]

ABSTRACT

The subject of the research is the situations in which force, which is internationally prohibited action, can be legitimate. The conditions under which fighting could be justified in the Middle Ages developed under the doctrine of "just war". After the Second World War, the use of force can only be applied to the conditions determined on the basis of the United Nations Convention (1945). The conflict between states brings with it the situation of armed conflict. However, this use of force must be legal and must comply with the norms of international law. Recent humanitarian interventions have revealed some legal gaps. Monitoring these actions, whose legal framework has been determined, with errors at the time of implementation has serious consequences, but caused humanitarian crises. In the study, the legitimacy conditions of the humanitarian intervention concept called "legal

[1] Master Student of Kocaeli University Law Faculty Public Law Department. Bachelor Degree: Law Faculty of Baku State University, Azerbaijan Republic. Contact: senem.mustafayeva@bk.ru. https://orcid.org/0000-0003-2127-7909.

war" were examined on the basis of the historical "just war" theory and its competence in international relations was questioned.

Keywords: just war, humanitarian intervention, United Nations, international peace, justice, legitimate use of force, prohibition on use of force.

"HAKLI SAVAŞ" DEĞİL, "YASAL SAVAŞ":

İNSANCIL MÜDAHALENİN MEŞRUİYET İLKELERİ

ÖZ

Tarih boyunca savaş ve onun yöntemlerinin belirli bir çerçevede uygulanmasını sağlamak için sarf edilen çabalar, Orta Çağ döneminde Batı'da "haklı savaş" öğretisinin doğmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kuvvet kullanma tamamen yasaklanmış olsa da, devletlerin çıkarları ve bundan kaynaklanan karşılıklı şiddet, kuvvet kullanma yasağının ihlal edilmesine ve silahlı çatışmaların doğmasına neden olmaktadır. Kuvvet kullanmanın hukuki yollarından biri olarak insancıl müdahale, insancıl amaçlar için uygulanan bir prosedür

olsa da, bu kuvvet kullanma yönteminin hukuki şartlarına uyulmadığı takdirde müdahalenin niteliği değişebilecektir. Araştırmada "yasal savaş" diye nitelendirilen insancıl müdahale kavramının meşruiyet şartları, tarihi "haklı savaş" teorisi esasında incelenmiş ve uluslararası ilişkilerdeki yeterliliği sorgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: haklı savaş, insancıl müdahale, Birleşmiş Milletler, uluslararası barış, adalet, meşru kuvvet kullanımı, kuvvet kullanma yasağı.

GİRİŞ

İnsancıl müdahale, son dönemlerde sık sık başvurulan "yasal" ve "meşru" kuvvet kullanma yollarından biridir. Esasen, uluslararası hukukta devletler yada uluslararası örgütler tarafından gerçekleşmekte olan insancıl müdahalelerin yasallığı, Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'ne dayanmaktadır. Tarihe adını yazdıran insancıl müdahaleleri gözden geçirince "meşru kuvvet kullanma" yöntemlerinden biri olan bu eylemin her zaman yasal çerçevede uygulanmadığını görmek mümkündür. Şahsi yoruma ve çıkarlara göre başvurulması mümkün olan insancıl müdahalenin "yasal" olmasa bile "meşru" olabileceği durumların ilkesel açıdan incelenmesi, bu uygulamanın uluslararası hukuk'taki yerini belirlemek açısından önemlidir.

Bu amaçla yola çıkarak araştırmada insancıl müdahalenin meşruiyet ilkeleri, tarihi bir kavram olan "haklı savaş" teorisi ışığında incelenmiş, iki kavram arasındaki ortak ve farklı yönler ortaya çıkarılmış, modern insancıl müdahale kavramının yetersizliği ortaya konmuştur. Yasal esası olmadan "insancıl müdahale" adı altında gerçekleştirilen eylemler neticesinde başka bir devletin egemenliğinin ihlal edilmesi, bu kuvvet kullanma yönteminin sadece büyük güçler için geçerli olan meşruiyet şartlarıyla uygulandığı ve insancıl amaçlara hizmet etmeyen, şahsi yorumlar esasında yönetilen siyasi bir araca dönüştüğünü ve bunu önlemek için hazırlanan "Koruma Sorumluluğu" ilkelerinin de bu açıdan elverişli olmadığı kanısına varılmıştır.

1. "YASAL VE HAKLI" SAVAŞ

Kuvvet kullanma eylemi, günümüzün yasaklarından biri haline gelmiştir. Fakat kuvvet kullanma eylemi, bazı şartlar doğrultusunda yasal ve haklı görülebilir. Bu şartlardan biri insancıl müdahale kavramıdır. Kuvvet, insancıl müdahale adı altında uygulanabilmektedir.[2] Haklı savaş teorisinin getirisi olan jus ad bellum kavramı, günümüzde BM çerçevesinde savaşa dair yasal sınırlamaları içermektedir.[3] Modern jus ad bellum ilkesinin kaynağı, BM Antlaşması'nın 2/4. Maddesi ve VII. Bölümüdür.[4] İnsancıl müdahale kavramı, haklı savaş kuramı ile ilişkili olarak kullanılmakta, özellikle jus ad bellum boyutu ile yakınlık teşkil etmektedir.[5] Fakat günümüzde jus ad bellum boyutunun işlevleri BM Sözleşmesi'yle bazı farklılıklara tabi olmuş, jus ad bellum takdiri devletlerden alınarak, BM'ye ait edilmiştir.[6] Böylece, BM Güvenlik Konseyi'nin (GK) kararıyla, bahsedilen yöntemle

[2] Çağrı Emin Demirbaş, "Haklı Savaş Öğretisinin Fikri Temelleri Üzerine Bir İnceleme", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 31 Sayı: 4, (2017), s.897.

[3] Demirbaş, a.g.m., s.897.

[4] Klevis Kolasi, "Savaşın Değişen Niteliği ve Jus ad bellum ve Jus in bello'ya Etkisi", İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 35, (2017), s.18.

[5] Demirbaş, a.g.m., 897.

[6] Kolasi, a.g.m., s.18.

1991'de Irak'a, 1992'de Somali'ye, 1994'te Ruanda ve Haiti'ye ve 1999'da Siera Leone'ye müdahaleler yapılmıştır.[7]

Fakat insancıl müdahalenin sadece BMGK kararıyla yapıldığını söylemek mümkün değildir.[8] 1999 yılından itibaren insan haklarının ihlali durumunda, ihlali gerçekleştiren ülkeye NATO tarafından yapılacak operasyonlar da, devletin iç işlerine karışma veya egemenlik haklarının ihlali olarak nitelendirilmemektedir.[9] "İnsancıl savaş" (humanitarian war) olarak hafızalara kaydedilen, BMGK kararı olmadığı için "yasal olmasa da meşru" diye lanse edilen Kosova müdahalesinden sonra insancıl müdahalenin yasallık ve haklılık şartları tartışmalara sebep olmuştur.[10]

Bu nedenle, son zamanlarda "haklı savaş" (justum bellum) teorileri, gerilla savaşı ve insancıl müdahaleyi incelemek açısından gündemdedir.[11] Haklı savaş teorisininın özellikle, "jus

[7] Hasan Serdar Hoş, Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü, 2011, Ankara, s.127.

[8] "..Kosova krizinde Sırbistan'a askeri müdahale zarureti doğmuş fakat konu Güvenlik Konseyi'nin önüne geldiğinde Çin ve Rusya'nın vetosu sonucu BM Harekete geçememiştir. Böyle bir durumda insani müdahale NATO (Kuzey Atlantik Andlaşması Örgütü) tarafından gerçekleştirilmiştir." (bkz.: Hasan Serdar Hoş, Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011, Ankara, s.128)

[9] Hoş, a.g.e., s.128.

[10] Demirbaş, a.g.m., s.897.

[11] Mehmet Dalar, "Uluslararası Hukukta "Haklı Savaş" Doktrini: Bir Problemin Analizi", Muhafazakâr Düşünce, Cilt: 4, Sayı: 15, (Kış 2008), s.236.

ad bellum" (savaşa başlamanın meşru şartları) boyutunun insancıl müdahale kavramının incelenmesinde daha fazla katkısı olmuştur. Bu yüzden ilk önce "haklı savaş" öğretisini inceleyip ardından "insancıl müdahale" kavramına göz atmada yarar olduğunu düşünmekteyiz.

1.1 Haklı Savaş (Justum Bellum) ve Onun İlkeleri

İngilizcede "war" şeklinde mevcut olan savaş kelimesi, eski İngilizcede "wyrre", "werre" kelimelerinden türemiştir.[12] Türkçe Sözlükte, *"devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk"* gibi anlamlardan başka, *"..başkasının isteklerine boyun eğmemek amacıyla.."* ya da *"bir toplumun başka bir topluma, isteğini benimsetme amacıyla tüm olanakları ve güçleriyle yaptıkları düzenli saldırı"*; başkalarını sömürmek ya da onların sömürüsünden kurtulmak için girişilen silahlı kavga gibi günümüz savaşları için geçerli olan anlamlara rastlanmaktadır.[13]

Eski zamanlarda devletler arasındaki sorunları, anlaşmazlıkları çözen veya önleyen herhangi bir egemen kurum

[12] Adem Ali İren, Muharrem Gürkaynak, "Batı Medeniyeti ve Hıristiyanlıkta Haklı Savaş Geleneği", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 35, (2015), s.149-150.

[13] Türkiye Dil Kurumu, (2018). https://sozluk.gov.tr/?kelime= Erişim Tarihi: 28.08.2020.

olmadığı için insanlık tarihi her zaman şiddet içerikli saldırı ve savaşlara şahit olmuştur.[14] Tarihi açıdan savaş, iki veya daha fazla devletin silahlı çatışmasından ibaret olduğu için savaşın haklılığı meselesi o zamanlardan beri tartışmalara neden olmuştur.[15] Savaşın haklı görülebileceği durumların araştırılması, Batı literatüründe "haklı savaş" kavramını ortaya çıkarmıştır.[16] Günümüzde Savaş Hukuku adı altında bir araya getirilen kurallar, tarih boyunca "haklı savaş" teorisi olarak bilinmiştir.[17] Bu kavram, tarafların haklı olduğu durumlarda bile, savaş esnasında güç kullanılmasını sınırlayan kurallardan ibaret olmuştur.[18] İlk dönemlerde dini normlar ve Hıristiyan dindarların görüşleriyle savaş kavramının belirli bir çerçeveye oturtulması fikri, zaman geçtikçe uluslararası belgelerde de kendine yer edinmiştir.[19]

Haklı savaş kavramına dair çağdaş literatüre ulaşan birçok teori, savaşa başvurmanın ahlaki ölçütlerine dair normatifler

[14] Feryal Kalkavan Taslaman, "Geçmişten Günümüze "Haklı Savaş" Kavramının Yorumu", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü, İstanbul, 2011, s. 2.

[15] M. Yasin Aslan, "Savaş Hukukunun Temel Prensipler", TBB Dergisi, Sayı 79, (2008), s. 236.

[16] Hasan İnan, Haklı Savaş Doktrini Çerçevesinde Haçlı Seferlerinin Teolojik Temelleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, İstanbul, s.29.

[17] Bilal Karabulut, "Uluslararası İlişkilerde Savaş Olgusunun Yaşadığı Dönüşüm: Hibrit Savaş ve Rusya", Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 14, Sayı: 55, (Güz-2017), s.118.

[18] İnan, a.g.e., s.29.

[19] Aslan, a.g.m., s. 236.

ortaya çıkarmıştır.[20] John M. Mattox'a göre, haklı savaş kavramının dokuz ölçütü vardır:

> *"...haklı neden (just cause), nispi adalet (comparative justice), doğru/iyi niyet (right intention), yetkili otorite (competent authority), son çare (last resort), ilan etme (public declaration), başarı için makul beklenti (reasonable probability of success), orantılılık (proportionality), savaşın nihai hedefinin barış olması (peace as the ultimate objective of war)..."*[21]

Haklı savaş, savaşın ortaya çıkış (jus ad bellum) koşulları, savaşın gerçekleştirilmesi koşulları (jus in bello), savaş sonrasında adaletin sağlanması koşullarından (jus post bellum) ibaret olan geniş bir kavramdır.[22] Geleneksel olarak jus ad bellum ve jus in bello başlıkları birlikte incelenirken, jus post bellum ise bir inceleme alanı olarak daha farklı konuları içerdiği için bu araştırmaların dışında kalmaktadır.[23]

[20] Dalar, a.g.m., s.236.

[21] Aktaran: Demirbaş, 2017, s.902.

[22] Karabulut, a.g.m., s.118.

[23] Talip Kabadayı, "Felsefenin Işığında "(Haklı) Savaş" Üzerine Kısa Bir Deneme", İÜHFM, Cilt: LXXII, Sayı: 1, (2014), s. 95.

1.1.1 Haklı Savaş'ın Jus Ad Bellum Boyutu

"Jus ad bellum" kavramı, savaşa girmenin meşru şartlarını belirler.[24] Yani bu kavram, savaşa girme veya kuvvet kullanma durumunu ahlaki kurallara bağlar, devletlerin birbirine karşı kullandıkları kuvvetin haklı olup olmadığını inceler.[25] "Jus ad bellum" kavramı itibarıyla savaş, askeri müdahale dışında bir seçenek kalmadığı zaman başvurulacak en son yöntemdir.[26]

Bu özellikler genelinde "jus ad bellum" boyutunda haklı neden, meşru otorite, meşru amaç, uygunluk (orantılılık), son çare ve başarı ihtimali gibi ilkelerin incelenmesi gerekmektedir.

1.1.1.1 Haklı Neden

Savaşı başlatmak için haklı bir neden olması gerekir ve kuramcıların çoğuna göre, savaş, saldırı içerikli değil, *savunma* içerikli olduğu zaman haklı olabilir.[27] Bu savunma, diğerlerini ve masumları savunmak, kötülüğü cezalandırmaktan ibaret olursa, haklı neden olabilir.[28] Yalnızca temel insan haklarının gerçek ve

[24] Hoş, a.g.e., s.85.

[25] İNSAMER, (2016), İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Savaşın Değişen Doğası ve Cenevre Sözleşmeleri. https://insamer.com/tr/savasin-degisen-dogasi-ve-cenevre-sozlesmeleri_346.html Erişim Tarihi: 28.08.2020.

[26] Dalar, a.g.m., s.236.

[27] İnan, a.g.e., s.36.

[28] Demirbaş, a.g.m., s.902.

kesin tehlikeye maruz kalması, savunmayı ve savaşı gerektirebilir.[29] Bu yüzden genel olarak haklı neden, masumların korunmasıyla ilgilidir.[30] Bazı esas görüşlere göre haklı nedenler; bir tarafın saldırıya uğraması, masumların korunması, yapılmış bir hatanın düzeltilmesi de olabilir.[31] Orta Çağ'ın haklı savaş teorilerine göre haklı nedenler: kötüyü cezalandırmak, planlanmış ve uygulanan bir saldırıya karşılık vermek, haksızca alınmış bir şeyi geri vermekti.[32] *Saldırı* savaşının haklı bir savaş olamayacağını düşünenlerin olmasına rağmen, 11 Eylül teröründen sonra savunma amacıyla yapılan "haklı" saldırı savaşlarına rastlanmıştır.[33] 17 Eylül 2002'de ABD Başkanı George W. Bush tarafından belirlenen bu strateji, günümüzde Bush doktrini olarak bilinmektedir.[34]

1.1.1.2 Meşru Otorite

[29] İnan, a.g.e., s.36.

[30] Merve İrem Yapıcı, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 2, Sayı: 8, (2007), , s.22.

[31] Hoş, a.g.e., s.85.

[32] İnan, a.g.e., s.36.

[33] Hoş, a.g.e., s.86.

[34] Merve Aksoy, "Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı Bağlamında Bush Doktrini ve ABD'nin Irak'ı İşgali", İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, (Ocak 2016), s.2.

Haklı savaş teorilerine göre savaş, yalnızca egemen devlet tarafından yürütülmelidir.[35] Şöyle ki, savaşa başlama ve savaşı ilan etme, ancak hukuka uygun meşru otorite tarafından yapılabilir.[36] Haklı savaş kuramcıları, meşru otorite kavramını egemen güç sahibi olarak görmektedir ve bu egemen güç, meşru bir temele dayandığı için ona doğal olarak savaşma hakkını da vermektedir.[37] Orta Çağ'da bu güçler, soylular, kilise ve onun yönlendirmesinde olan krallardı.[38] Görüldüğü gibi, devletle beraber, zaman zaman dini kurumlar da meşru otorite olarak kabul edilmiş ve savaşın haklılığını belirlemek ya da savaşa başlamak gibi karar verme yetkisinin herhangi bir kuruma ait olamayacağı tespit edilmiştir.[39]

1.1.1.3 Meşru Amaç

Haklı bir savaşta meşru otorite, haklı bir amaç ve iyi niyet doğrultusunda güç kullanmalıdır.[40] Savaşın dini, milli, siyasi ve ekonomik amaçları olabilir.[41] Bazı kuramcılar, kamu yararını

[35] Yapıcı, a.g.m., s.22.
[36] İnan, a.g.e., s.36.
[37] Hoş, a.g.e., s.86.
[38] İnan, a.g.e., s.36.
[39] Demirbaş, a.g.m., s.903.
[40] İnan, a.g.e., s. 37.
[41] Kabadayı, a.g.m., s. 95

korumak amacıyla yapılan savaşları haklı bulmaktadır.[42] Yani, meşru otorite, kişisel hırslar veya ülke sınırlarını genişletmek amacıyla savaş başlatmamalı, askerler de bu koşula uymalıdırlar.[43] Çünkü haklı savaşın amacı tek tarafın kazanç elde etmesi olamaz.[44] Bir savaş olacaksa, bu ülkenin insan ve maddi kaynaklarının israfıyla sonuçlanmamalı, sonda barışa ulaşılmalıdır.[45] Bazı kuramcılar sadece toplumsal yarar açısından yapılan savaşların haklı olamayacağını vurgulamaktadır.[46] Fakat savaş, insanları yeniden barış ve mutluluğa kavuşturacaksa bu zaman haklı görülebilir.[47] Görüldüğü gibi, bazen barışa ulaşmak, sadece iyi niyetle girilen savaş neticesinde mümkün olabilmektedir.[48] Sonuç olarak, savaşın başlatılmasında başka niyetler varsa, (örn. toprak kazanımı, çıkar elde etmek vs.) bu, savaşın meşruluğunu zedeler, çünkü niyetin kendisi haklı, adil ve doğru olmalıdır.[49]

[42] Hoş, a.g.e., s.87.
[43] İnan, a.g.e., s.37.
[44] Yapıcı, a.g.m., 22.
[45] İnan, a.g.e., s.37.
[46] Hoş, a.g.e., s.87.
[47] Demirbaş, a.g.m., s.903.
[48] Hoş, a.g.e., s.87.
[49] Demirbaş, a.g.m., s.903.

1.1.1.4 Uygunluk (Orantılı Yöntem)

Bu ilke, savaş neticesinde elde edilecek olan iyiliğin, ortaya çıkacak olan kötülükten fazla olmasını ya da ona uygun olmasını şart olarak belirtmektedir.[50] Eğer savaş çok yıkıcı sonuçlar doğuracaksa, aynı zamanda yüksek fayda da sağlamalıdır.[51] Çünkü savaşın hedefi barışa ulaşmaktır ve bu yüzden de savaşın meşruluk ilkeleri birbiriyle uyumlu olmalıdır.[52]

1.1.1.5 Son Çare

Savaş, tüm barışçıl yollar denendikten sonra başvurulacak en son yöntem olmalıdır.[53] Tüm yollar denenmeden savaşa başvurulması, bu savaşın haklı gerekçelerini haksız kılar.[54] Çünkü savaştan önce taraflar, makul alternatifler sunarak pazarlık yapmak[55], hakeme veya tarafsız örgütlere başvurmak, aracılık kurumunun yardımıyla barışa ulaşmak ihtimaline sahiptirler.[56]

[50] Demirbaş, a.g.m., s.903.
[51] Yapıcı, a.g.m., s.22.
[52] Hoş, a.g.e., s.88.
[53] Hoş, a.g.e., s.88.
[54] Demirbaş, a.g.m., s.903.
[55] İnan, a.g.e., s.37.
[56] Hoş, a.g.e., s.88.

Tüm bu yolların fayda etmediği durumda askeri tedbirlere başvurulursa, meşru bir savaştan bahsetmek mümkündür.[57]

1.1.1.6 Başarı İhtimali

Haklı savaş kuramcılarına göre, savaşa başlamadan önce makul bir başarı ihtimali söz konusu olmalıdır.[58] Haklı nedenler ve meşru amaç doğrultusunda yapılan kâr ve zarar hesaplaması, başarı ihtimalini gösterir.[59] Bu ilke, haklı savaşın başarıya ulaşması ve savaşı haklı kılan nedenlerin savaştan sonra yok olacağı ihtimalini belirlemektedir.[60] Eğer bu ihtimal yoksa, savaşa başlamanın bir anlamı olmayacak, ülke maddi ve manevi kayıplarla karşılaşacaktır.[61] Fakat savaşın sonucunu önceden belirlemenin her zaman mümkün olup olamayacağını belirlemek için Harry G. Summers'in "On Strategy, Wietnam War in Context" kitabında bahsettiği bir olayı örnek vermek mümkündür:

> *"..1969 yılında Richard Milhous Nixon iktidara geldiğinde Kuzey Vietnam ile ABD arasındaki savaş sürmekteydi. Kuzey Vietnam ile ABD güçlerinin*

[57] Yapıcı, a.g.m., 22.
[58] Hoş, a.g.e., s.88.
[59] İnan, a.g.e., s.37.
[60] Demirbaş, a.g.m., s.903.
[61] İnan, a.g.e., s.88.

> *bilgileri Pentagon'da bulunan bir bilgisayara yüklendi. Bu bilgiler; ülkelerin nüfusları, ulusal üretimleri, imalat miktarları, tanklarının, savaş gemilerinin savaş uçaklarının sayıları ile tüm silahlı kuvvetlerinin miktarını kapsıyordu. Yüklemeler ve de diğer işlemler bittikten sonra bilgisayara savaşın ne zaman kazanılacağı soruldu. Bilgisayarda çıkan sonuca göre ABD savaşı 1964'te kazanmış olmalıydı. Fakat sonuç olarak ABD 1973'te yenilgiyle Vietnam'dan çekilmek zorunda kaldı."*[62]

Sonuç olarak, güçlü bir başarı beklentisi olmadıkça, savaşa başvurmanın doğru olduğunu söylemek mümkün değildir ve haklı bir savaştan da bahsedilemez.[63]

Yeni Çağ'da hukukun dinden uzak bir tutum sergilemesiyle jus ad bellum boyutu, ilk başta kısıtlamalara tabi olsa da, Milletler Cemiyeti Misakı (1920), Briand-Kellogg Paktı

[62] Aktaran: Hoş, 2011, ss.88-89.
[63] Demirbaş a.g.m., s.903.

(1928), daha sonra ise BM Antlaşması'nda (1945) jus ad bellum ilkelerinin düzenlenmesi onun tekrar canlanmasına sebep oldu.[64]

1.2 Haklı Savaş'ın Jus in Bello boyutu

Jus in bello kavramı, ilk kez Hugo Grotius'un De Jure Belli ac Pacis (Savaş ve Barış Hukuku) kitabında düzenlenmiştir.[65] Savaşın jus in bello boyutu, onun adil bir şekilde yürütülmesi koşullarından oluşmaktadır.[66] Bu boyut, savaşan tarafların savaş esnasında uyması gereken kural ve davranışları belirler.[67] Çağdaş uluslararası hukukta uluslararası insancıl hukuk adıyla düzenlenen bu ilkeler, 1899 ve 1907 tarihinde imzalanan La Haye Sözleşmeleri, 1949 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 yılında kabul edilen Ek Protokollerde kendine yer edinmiştir.[68]

Jus in bello'nun işlevi, sivillerin acı çekmemesi ve şiddetten uzak olmalarını, savaşanların da orantılı bir şekilde muamele

[64] Funda Keskin, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No:4, Ankara, 1998, s.17.

[65] Gökhan Albayrak, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları Açısından Yeni Terörizmle Mücadelede Hedef Alarak Öldürmeler, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, Ankara, s.32.

[66] Demirbaş, a.g.m., s.897.

[67] İNSAMER, (2016), İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Savaşın Değişen Doğası ve Cenevre Sözleşmeleri. https://insamer.com/tr/savasin-degisen-dogasi-ve-cenevre-sozlesmeleri_346.html Erişim Tarihi: 28.08.2020.

[68] Albayrak, a.g.e., s.32.

görmesini sağlamaktır.[69] Jus in bello kurallarının geçerli olabilmesi için ilk başta "silahlı çatışma" olgusu mevcut olmalıdır.[70] Bu kurallar, savaşan taraflara, savaşma nedenlerine veya hangi tarafın haklı olup olmadığına bakmaksızın her iki taraf için geçerlidir.[71] Haklı savaşın bu boyutu güç kullanmanın meşruiyetini, sivil dokunulmazlığı ve orantılılık ilkeleriyle belirlemektedir.[72] Yani jus in bello'nun amacı, savaş mağdurlarını ve onların temel haklarını korumaktır.[73]

1.2.1 Sivil Dokunulmazlığı veya Savaşçı/Sivil Ayrımı

Orta Çağ'da siviller, toplumsal işlev (hacılar, köylüler, kentte yaşayan insanlar, ruhbanlar) ve silah kullanabilme yeterliliğine göre (hastalar, yaşlılar, çocuklar ve kadınlar) belirlense de, bu insanlar silah taşıdıkları zaman sivil olma özelliklerini kaybediyorlardı.[74]

---

[69] Kolasi, a.g.m., s.22.

[70] Albayrak, a.g.e., s.32.

[71] İNSAMER, (2016), İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Savaşın Değişen Doğası ve Cenevre Sözleşmeleri. https://insamer.com/tr/savasin-degisen-dogasi-ve-cenevre-sozlesmeleri_346.html Erişim Tarihi: 28.08.2020.

[72] Fulya A., Ereker, "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", Uluslararası İlişkiler, Cilt: 1, Sayı: 3 (Güz 2004), s.3.

[73] İNSAMER, (2016), İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Savaşın Değişen Doğası ve Cenevre Sözleşmeleri. https://insamer.com/tr/savasin-degisen-dogasi-ve-cenevre-sozlesmeleri_346.html Erişim Tarihi: 28.08.2020.

[74] İnan, a.g.e., ss.37-38.

Siviller, savaşta herhangi bir tarafa zarar verme ihtimali olmayan silahsız kişiler veya zarar verenlere yardım etmeyenlerdir.[75] Haklı savaş kuramına göre, savaşanlarla hedefler arasında ayrım yapılması şarttır, aksi takdirde kullanılan gücün hedefinde savaşmayanlar ve masum kişiler de yer alacaktır.[76] Bu ilkeye esasen jus in bello, savaşanların savaşta ne yapabileceklerini ve ne yapamayacaklarını belirlemektedir.[77]

Savaşanlarla siviller arasında ayrım yapılmasındaki sebep, savaşanların orduya bilinçli olarak katılması, sivillerinse böyle bir tercih yapmadığı için öldürülmesinin doğru olmamasıdır.[78] Fakat buna rağmen savaş sırasında sivil ölümlerine rastlanmaktadır ve bu durum "çift etki" diye bilinmektedir.[79] Askeri birlikler sivil haklarını korumak, sebep oldukları tehlikeyi onlar için en aza indirgemekle yükümlüdürler.[80] Çift etki, sivillerin ölümünü niyet edilmediği, fakat kaza neticesinde gerçekleştiği durumları içerir ve sivillerin bazı koşullarda öldürülmesini haklı bulur.[81]

Çift etki kuramının işlev şartları bunlardır:

[75] Hoş, a.g.e., s.89.
[76] Ereker, a.g.m., s.3.
[77] Kolasi, a.g.m., s.22.
[78] Ereker, a.g.m., s.3.
[79] İnan, a.g.e., s.38.
[80] Hoş, a.g.e., s.91.
[81] Ereker, a.g.e., ss.3-4.

> *"- Gerçekleştirilen eylem meşru bir savaş eylemi olmasının yanında kendi içinde iyi ve tesirsiz olarak nitelendirilebilmelidir.*
> *- Ahlaki olarak doğrudan bir etkisi varsa bu etki kabul edilebilir boyutta olmalıdır.*
>
> *- Eylemde bulunan kişi iyi niyetli olmalı, kabul edilebilir etkiyi hedeflemeli, kötü etkiyi amaçları dışında bırakmalı ve kötü etkiyi amacına ulaşmak için araç olarak kullanmamalıdır. Eylemi gerçekleştiren öngörülebilir kötü etkiyi en aza indirgemek için çaba sarf etmeli ve gerekirse bunu sağlamak için bedel ödemelidir.*
>
> *- Meydana çıkacak iyi etki kötü etkiyi telafi edebilecek oranda olmalıdır."*[82]

Fakat son zamanlarda savaşan ve savaşmayanlar arasında ayrımın kalkması ve masum diye nitelendirilen kadın ve korumasız çocukların ölüm oranlarının çok yüksek olması, jus in bello'nun yeni tür savaşlarda uygulanmasının zorlaştığını göstermektedir.[83] Gerilla gruplarının siviller gibi giyinip kamufle

[82] Hoş, a.g.e., 92.
[83] Kolasi, a.g.e., s.22.

olması, savaşın hedefinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır.[84] Bunun yanı sıra, yeni savaşlarla ilgili jus in bello, ayrım gözetme ilkesini de içinde barındırmaktadır.[85] Michael Walzer, ayrım ilkesinin uygulanması konusunda yetersizliğin devletin sorumluluğunu ortadan kaldırmadığını savunurken, modern teknolojilerin varlığı da bu bahaneleri geçersiz kılmaktadır.[86]

1.2.2 Orantılılık İlkesi

Orantılılık ilkesi, uygulanan şiddetle hedef arasında uygunluğun olmasını, savaşın yıkıcılığının en aza indirilmesini amaçlamaktadır.[87] Orantılılık ilkesi, savaşta şiddetin derecesini moral ilkeler esasında belirleyen bir ölçüttür.[88] Uygulanması çok zor bir ölçüt olan bu ilke, savaşanların toplum üzerinde kalıcı hasar bırakan eylemle zafer kazanmasını doğru bulmamaktadır.[89] Çünkü haklı bir neden esasında başlatılmış savaş, uygun bir hedef taşımalı ve diğer ilkelerle uyumlu çerçevede yürütülmelidir.[90] Her ne kadar bu oranın belirlenmesi zor olsa da, evrensel olarak kabul

[84] Dalar, a.g.m.,s.237.
[85] Kolasi, a.g.m., s.22.
[86] Dalar, a.g.m., 237.
[87] Hoş, a.g.e., s.93.
[88] Ereker, a.g.m., s.4.
[89] Hoş, a.g.e., s.93.
[90] İnan, a.g.e., s.38.

edilen alt sınır, amaçsızca uygulanan şiddetin kabul edilmemesidir.[91]

İster jus ad bellum, isterse de jus in bello boyutunda bu ilkelerin doğru işleyiş kurallarını belirleyen ve denetleyen herhangi bir organ henüz oluşturulamamıştır.[92] Fakat 20. Yüzyılda arka arkaya gerçekleşen dünya savaşları, çağdaş uluslararası hukukta haklı savaş kuramı ve onun ilkelerinin içeriğinin değiştirilmesine sebep olmuştur. Dinin etkisiyle oluşturulan haklı savaş kuramı, çağdaş hukukta kuvvet kullanımının haklılığını belirleyen BM sistemiyle hukuksal bir içerik kazanmıştır.[93]

2. İNSANCIL MÜDAHALE'Yİ MEŞRU KILAN KOŞULLAR

2.1 İnsancıl Müdahale Kavramı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra odak noktasına dönüşen insan hakları, 1990'lı yılların sonunda çeşitli ülkelerde etnik, dini

[91] Hoş, a.g.e., s.93.

[92] Dalar, a.g.m., s.237.

[93] Sercan Reçber, "Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 4, Sayı: 13, (2007), s.64.

ve ulusal sebepler yüzünden ihlal edildiği için büyük bir probleme dönüşmüş ve insancıl müdahale kavramına sık sık başvurulmasına sebep olmuştur.[94]

İnsancıl müdahale kavramına yönelik bazı tartışmalar mevcuttur. Devletin sınırları içinde ortaya çıkan insan hakları ihlallerine karşı askeri güç kullanımının meşru olup olmaması ve bunun, söz konusu devletin egemenlik haklarına müdahaleyi içerip içermediği bu tartışmaların arasındadır.[95]

"Haklı savaş" teorisiyle insancıl müdahale'nin arasındaki esas farklardan biri, ilkinin teolojik esaslara dayanması, insancıl müdahale'ninse seküler bir kavram olmasıdır.[96] 19. Yüzyıldan itibaren insancıl müdahale ilkeleri "insanlık adına müdahale" şeklinde ortaya çıkmış, Fransa, İngiltere ve Rusya tarafından Osmanlı devletine yapılan müdahaleler, ilk insancıl müdahaleler olarak tarihe geçmiştir.[97]

İnsancıl müdahale kavramının içeriği konusunda görüşler farklılık göstermektedir. Bazı görüşlere göre, insancıl müdahale, *"bir ya da birden fazla devletin bir başka devletin halkının bir bölümünü ya da tamamını soykırım ya da insan hakları ihlallerinden korumak amacıyla yapılan silahlı*

[94] Hafiz Asgarov, Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, Ankara, s.5-6.

[95] Hoş, a.g.e., s.126.

[96] Demirbaş, a.g.m., s.897.

[97] Demirbaş, a.g.m., ss.919-920.

*müdahaleler"*dir.[98] Geniş tanıma esasen insancıl müdahale*, "bir devletin ya da devletler topluluğunun, yabancı bir devletin sınırları dahilinde bulunan ve aşırı insan hakları ihlallerine maruz kalan ve yaşamları tehlike altında bulunan kişileri korumak için gerçekleştirilmiş askeri operasyonlardır."*[99]

Bu kavram, sivil halkı kötü muameleden korumak amacıyla bir veya birçok devletin, yahut uluslararası örgütlerin yetkisi altında olan kuvvet kullanma tehdidi içeren müdahaleler gibi de yorumlanmaktadır.[100]

Devletin sınırları içinde yaşayan yabancı halkların temel insan haklarının kendi devletleri tarafından yaygın ve açık bir şekilde ihlal edilmesinin önlenmesi için belirlenmiş çare de, insancıl müdahale tanımı olarak kabul edilmektedir.[101]

Daha açık bir tanımda ise bu kavram, devlet otoritesinin çökmesiyle ortaya çıkan insan hakları krizlerinin önlenmesi veya engellenmesi amacıyla, sorumlu devletin izni olmaksızın, yine

[98] Aktaran: Seval, 2017, s.472.

[99] Hoş, a.g.e., s.126.

[100] Hasan Fatih Seval, "Soğuk Savaş'tan Günümüze İnsani Müdahale: Neo-Realist Perspektif", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı:22, (Aralık-2017), s.472.

[101] Selim Kurt, İnsancıl Müdahale ve Suriye Örneği, KSBD, Cilt: 6, Sayı: 10, (2014-Bahar), s.44-45.

aynı yetki sahipleri tarafından gerçekleştirilen askeri kuvvet kullanımı olarak belirlenmiştir.[102]

1994 senesinde Avrupa Parlamentosu da, insancıl müdahale'ye onun askeri kuvvet kullanımı içeriğinden daha çok, bir devlette haksızlığa uğrayan vatandaşların insan haklarının başka devlet/devletler tarafından askeri yöntemlerle korunmasına vurgu yapmıştır.[103] Görüldüğü gibi tüm tanımlamalarda aynı unsurlara rastlanmaktadır: insan haklarının aşırı derecede ihlali; bu ihlalin gerçekleştirildiği devlete, onun vatandaşlarını korumak için[104] meşru otorite sahiplerinin müdahalesi; sınırlı kuvvet kullanımı; uluslararası barışın sağlanması amacı; herkese faydalı olacak sonuca ulaşılması vs.

2.2 İnsancıl Müdahale Gerçekleri ve Uygulama Sorunları

İnsancıl müdahale her ne kadar iyi niyetli bir müdahale gibi gözükse de, ortada sınırları izinsizce aşılan bir devletin egemenliğinin ihlali söz konusudur. Devletin ülkesinin bütünlüğü ilkesine göre, uluslararası hukuka uygun bir biçimde kurulmuş devletin ülkesi, söz konusu devletin rızası olmadan hiçbir

[102] Asgarov, a.g.e., s.6.

[103] Seval, a.g.m., s.472.

[104] Cansen Esen Önder, İnsancıl Müdahale Kavramı ve 11 Eylül Sonrası ABD Müdahaleciliği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, İstanbul, s.24.

bölünme, parçalanma eylemlerine tabi olamaz ve tüm devletler bu bütünlüğe saygı göstermelidir.[105]

Bu doğrultuda insancıl müdahale'nin uluslararası hukuka uygunluğuna dair iki görüş mevcuttur ve bu görüşlerin dayanağı Birleşmiş Milletler Şartı'na esasen belirlenmiştir: İlk görüşe göre, BM Şartı'nın 2/7 ilkesi gereğince, bir devletin dahili işleri, vatandaşlarına karşı nasıl davrandığı – belirli bir sınır içinde – uluslararası hukuku ilgilendirmez.[106] Bu görüşü savunanlar, Şartın 2/7. Maddesinin son cümlesinin gönderme yaptığı 42. Maddeyi esas alarak, BM Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanmaya dair karar verebilmesini *"uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması"*[107] şartına bağlamış olduğu için bu müdahalenin hukuka aykırı olmadığını düşünmektedirler.[108] Uluslararası ilişkilerde herhangi bir şekilde kuvvet kullanmanın yasak olmasına rağmen, Şart, kuvvet kullanmaya dair iki istisna belirlemiştir: 51. Maddede belirtilen meşru savunma hakkı ve VII. Bölüm hükümleri esasında uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak amacıyla tehdit veya

[105] Kurt, a.g.m., s.43.

[106] Funda Keskin, "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", Uluslararası İlişkiler, Cilt: 3, Sayı: 12, (Kış 2006-2007), s.50.

[107] Resmi Gazete, 24 Ağustos 1945, San Fransisko`da 26 Haziran 1945 Tarihinde Yapılmış ve İmzalanmış Olan Birleşmiş Milletler Andlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkında Kanun.

[108] Yıldıray Sak, "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler", Uluslararası İlişkiler, Cilt 11, Sayı 44 (Kış 2015), s.127.

güç kullanma.[109] Yani sadece savunma gereken durumlarda saldırı amaçlı olmayan sınırlı güç kullanımına izin verilmektedir.[110]

İkinci görüşse, BM Şartının 2/4. Maddesini esas alarak, tüm üyelerin uluslararası ilişkilerde herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına karşı BM'nin amaçlarıyla bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidinden veya kuvvet kullanmaya başvurmaktan kaçınması gerektiğini savunur.[111] Yani bu görüşe göre, kuvvet kullanma yasağı şartı gereğince devletler, bu yasağa uymalıdır. İkinci görüşün taraftarları 7. Maddeye dayanarak, bu Şartın hiçbir hükmünün devletin iç yetki alanına giren konular çerçevesinde BM'ye müdahale yetkisi vermediğini belirtmektedirler.[112] Adalet Divanı, devletlerin yetkisi altında olan iç meselelerin içeriğinin değişebileceğini söylemiş olsa da, 2/7 gereğince hangi meselelerin devletin egemenlik alanına dahil olduğunu belirleyen bir organ saptanmamıştır.[113] Fakat BM Genel Kurulu'nun 1965 tarihli 2131 sayılı kararında hiçbir devletin, doğrudan veya dolaylı bir şekilde başka devletin iç ya da dış işlerine müdahale etme hakkının olmadığı belirtilmiştir.[114]

---

[109] Sak, a.g.m., ss.127-128.

[110] Sercan Reçber, a.g.m.. s.64.

[111] Keskin, (2006-2007), s.51.

[112] Kurt, a.g.m., s.43.

[113] Ümmühan Elçin Ertuğrul, "İnsani Müdahale (!)" s.660.

[114] Kurt, a.g.m., s.43.

Tüm bu belirsizlik, aynı zamanda BM Şartı'nın maddeleri içindeki tezat, farklı görüşlerin doğmasına neden olmakla beraber, insancıl müdahale'nin meşru olup olmadığını belirsiz kılmıştır.

42. Madde esasında alınan insancıl müdahale kararının meşru olabilmesi için insan haklarının ağır ve yaygın derecede ihlali söz konusu olmalıdır.[115] Devlet organları veya resmi kişiler tarafından uygulanan, işkence ve soykırım yasağı, yaşam hakkını ihlal eden fiillerin bir devletin her yerinde yayılması, yayılmasa bile belirli bir bölgesinde yaşayan tüm insanlara ya da bir grup insanlara yönelmesi, ağır ve yaygın insan hakları ihlalini doğuran nedenlerdendir.[116]

Güvenlik Konseyi 42. maddeye dayanarak, yalnızca iç savaşlar, katliamlar, uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden veya bozan fiiller esasında ihlal edilen insan haklarının korunması için insancıl müdahale kararı almalıdır.[117]

BM tarafından belirlenen bu çerçeve, savaşın yasal olabileceği durumları belirleyerek haklı savaş kavramından esinlendiğini ortaya koymuştur.[118] Bu durumu, haklı savaş

[115] Sak, a.g.m., s.127.
[116] Sak, a.g.m., s.124.
[117] Sak, a.g.m., s.127.
[118] Hoş, a.g.e., s.126.

teorisinin tarihi gelişmeler neticesinde "yasal savaş"a dönüştürülmesi olarak da algılamak mümkündür.[119]

"Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu"nun (International Commision on Interventation and State Sovereignty – ICISS) Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect – R2P) Raporunda askeri müdahale ilkeleriyle haklı savaş prensiplerinin örtüştüğünü görmek mümkündür.[120] Rapor, ülkesinde risk altında olan insanları korumak amacıyla başka bir devlete karşı yapılan askeri veya zorlayıcı hareketlere başvurmanın hangi koşullarda uygun olacağını belirlemektedir.[121]

Bu Rapora esasen, askeri müdahale altı şart esasında uluslararası hukuka aykırı olmaz:

> *"- Haklı nedenlerin varlığı; Soykırım amacını taşısın veya taşımasın, devletin bilinçli bir eylemiyle yahut ihmaliyle, göz yumması ya da devletin başarısız olması sonucunda gerçekleşmiş büyük can kayıpları, öldürerek veya zorla sınır dışı ederek ya da terör ve tecavüz eylemleri vasıtasıyla gerçekleşen veya gerçekleştirilmesi muhtemel büyük çapta*

[119] Demirbaş, a.g.m., s.896.
[120] Hoş, a.g.e., s.132.
Kurt, a.g.m., s.46.
[121] Kurt, a.g.m., s.46.

etnik temizlik durumu söz konusu olmalıdır. (just cause)

- Meşru amacın varlığı; Müdahalede bulunan otoritenin başkaca amaçlarından bağımsız şekilde öncelikli amacın insani acıyı durdurmak ve sonlandırmak olması gerekir. (right intention)

- Müdahalenin son çare olarak görülmesi gerekir. (last resort)

- Müdahalenin çapı, yoğunluğu ve süresi insanların korunabilmesi için gereken asgari şartları aşmamalıdır. (proportional means)

- Müdahaleyi gerektiren insani acıların durdurulma veya sona erdirilme şansının makul düzeyde varlığı gerekir. (reasonable prospects)

- Müdahaleye yetki verecek makam, meşru otorite BM Güvenlik Konseyi'dir. (right authority)."[122]

Koruma Sorumluluğu kavramı, ilk başta insancıl müdahaleyi destekleyen bir görüntü oluştursa da, yakından incelendiğinde bu kavramın ağır insan hakları ihlalleri durumunda zorlayıcı müdahaleyi hukuka uygun hale getirmek gibi bir amacının olmadığı ortaya çıkmaktadır.[123]

11 Eylül olaylarından sonra insancıl müdahale'ye başvurma koşullarında bazı değişiklikler yaşandı. ABD Başkanı George W. Bush tarafından "adil barış için savaşıyoruz"[124] ifadesinin dile getirilmesi, uluslararası hukukta kötü etki oluşturmakla beraber, BM'nin kuvvet kullanımıyla ilgili düzeninden uzak bir politikayı ortaya çıkardı.[125] Çünkü artık devletler BM'nin 51. Maddesine atıf yaparak önleyici meşru müdafaa adı altında haklı savaşa girdiklerini iddia etmekte ve orantısız güç kullanımını meşru gösterme çabasındadırlar. [126]

Fakat günümüzde "haklı savaş" teorisine ait ilkelerin uluslararası alanda kesin ve tutarlı dayanaklarının olmaması, her

[122] Aktaran: Hoş, 2011., s.132.

[123] Funda Keskin, "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", Uluslararası İlişkiler, Cilt: 3, Sayı: 12, (Kış 2006-2007), s.62.

[124] Dalar, a.g.m., s.242, 35. Dipnot

[125] Aksoy, a.g.m., s.2.

[126] Dalar, a.g.m., s.242.

saldırı eyleminin meşru gösterilmesine yardım etmekte ve sözde hümanist amaçlara hizmet etmektedir.[127] Kosova müdahalesiyle daha çok gündeme gelen insancıl müdahale'nin meşruiyet problemi, sonraki tedbirlerle (örn. Koruma Sorumluluğu, vs.) yasal bir uygulamaya dönüştürülmeye çalışılmıştır. "Yasal değil, ama meşru olan" Kosova müdahalesinden sonra kuvvet kullanımının meşruluğuna yönelik tartışmalar hâla sona ermemiştir. Uluslararası barışı tehdit eden, insancıl müdahaleyi gerektiren ve meşru kılan insan hakları ihlali boyutunun belirlenmesi zor görünmekte ve kesin kurala bağlanamamaktadır.[128] Son dönemlerde yapılmış insancıl müdahalelerin jus ad bellum ve jus in bello kurallarına uygun olmadığı görülmektedir. İnsancıl müdahale kararı alınması zamanı, müdahale etme gücüne sahip devletlerin kendi çıkarları açısından hareket etme olasılığı vardır ve bu, sonda alınacak kararı etkileyecektir.[129] Bosna'daki katliamlara engel olmak için İran'ın insancıl müdahale etmek isteğinin kötü, ABD'nin aynı isteğinin iyi niyetli olarak lanse edilmesi, insancıl müdahale ilkelerinin şahsi görüşler esasında yoruma açık olduğunun göstergesidir.[130]

[127] Dalar, a.g.m., s.230.
[128] Hoş, a.g.e., s.130.
[129] Keskin, (2006-2007), s.67.
[130] Hoş, a.g.e., s.130.

Görüldüğü gibi, uyuşmazlıkların çözülmesi veya politik çıkarların korunması amacıyla girilen savaşların "haklı" olarak nitelendirilmesi, insanlığı yıkıma götürmekte ve problemlerin çözümünde bir katkı sağlamamaktadır.[131]

2011 yılında NATO'nun gerçekleştirdiği Libya müdahalesi, Libya lideri Kaddafi'nin ölümü ve tüm diğer sonuçlarıyla birlikte, insani müdahale kavramının veya ICISS raporunda belirlenen "Koruma Sorumluluğu" ilkelerinin uluslararası alanda yasal ve meşru bir yer edinemediğini göstermiştir.[132] Sonuç itibarıyla, günümüz savaşları – 21. yüzyıl ilkeleri esasında ifade etmek gerekirse – "kuvvet kullanma biçimleri", bütün taraflarca "haklı" olarak nitelendirilmekte ama bu eylemin meşruluğunu ölçebilen sürekli, aleni ve mutlak bir ahlaki standart bulunamamaktadır.[133]

SONUÇ

İnsanlık, her zaman savaşa meyilli olmuştur ve bu, insanlığın başlangıcından beri böyledir. Daha ilk insanlar olan Kabil ve Habil'in arasında gerçekleşen olay, her zaman iyiyle kötü arasında bir uçurum olduğunu ispatlamış ve insanlık açısından ortak olamadıklarını ortaya koymuştur. Hakkı korumak

[131] Dalar, a.g.m., s.230.
[132] Hoş, a.g.e., s.134.
[133] Dalar, a.g.m., s.244.

amacıyla savaşmak, hiçbir zaman kötü olmayıp, aksine haksız tarafın önünü kesmemek ve buna seyirci kalmak kötü olmuştur. Günümüzün insancıl müdahaleleri ne yazık ki bu prensibi doğru benimseyememiştir. "Haklı savaş" teorilerinden esinlenen "Koruma Sorumluluğu" Raporu'yla insancıl müdahale'nin meşruiyet zeminini hazırlayan bu ilkelere neredeyse uyulmamakta ve bu prensipler genel anlamda unutulmuş durumdadırlar. Daha fazla irdelenmesi mümkün olan bu konu için söylenebilecek en önemli husus şudur ki; insancıl müdahale, bir devletin kendi iç siyasetini belirleme şeklinde olan faaliyetlere değil, barışcıl güçler tarafından, devletlerarası çelişkilerde kuvvet kullanma yasağını – uluslararası barış ve güvenliği aleni bir şekilde ihlal eden tarafa yönelik uygulanmalıdır. Çünkü uluslararası hukukta bir devletin iç işlerinin sınırları henüz kesin belirlenememişken, uluslararası aktörlerin ve büyük devletlerin medya ve siyaset aracılığıyla bu uygulamayı kullanarak devletlerin iç işlerine karışabilmesi ve meşru kuvvet kullanma yöntemi olarak insancıl müdahalenin suiistimali söz konusudur. Bir ülke sınırlarının başka bir devletin insancıl müdahale etmesiyle aşılması gerekiyorsa, bu, sadece hukuka aykırı eylemler yaparak bölgede insanlık adına tehlike oluşturan ve yüz kızartıcı hareketlerle insan haklarının ihlaline yol açan ve buna yardım eden *tüm kuruluşlar* için geçerli olmalıdır. Örneğin, son zamanlarda uluslararası hukuk ve insan hakları hukuku'nun sürekli ihlal edildiği Doğu Türkistan ve bunun gibi birçok ağır

insan hakları ihlallerine maruz kalan ülkelerin vatandaşlarına böyle bir yardım (insancıl müdahale) söz konusu olmamış ve Çin yönetimine yönelik uluslararası sorumluluk tedbiri alınmamıştır. Bu yüzden insancıl müdahale uygulamaları, bir devletin *içindeki* insan hakları ihlali sorununu ortadan kaldırmak amacından daha çok, belirli bir bölgedeki *tehlikeye ve haksızlığa karşı* ***direnen*** *güçlere yardım edecek* şekilde tasarlanmalıdır. Eğer böyle olursa, insanlık adına gerçekleşen ihlal sayıları aza indirgenir ve mazlum halklara karşı sorumluluk yerine getirilmiş olur. İnsancıl müdahalelerin askeri müdahalelerden tek farkı, onun insancıl amaçlara hizmet etmesidir. Eğer bu amaca uygun sonuçlar ortaya çıkmayacaksa, "insancıl" kelimesi sadece gerçek menfaati perdelemek amacı taşıyacaktır. Bu yüzden "haklı savaş" teorisinin ilkeleriyle aynı gibi görünen insancıl müdahale kavramının "Koruma Sorumluluğu" ilkeleri mantık ve vicdan açısından kabul edilebilir görünse de, insancıl bir amaca değil, aslında büyük güçlerin siyaset aracına dönüşen müdahale kuramına hizmet etmektedir. Burada ne bir yasal ne de vicdani bir haklılıktan söz etmek mümkündür.

KAYNAKÇA

1. Aksoy, Merve, "Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı Bağlamında Bush Doktrini ve ABD'nin Irak'ı İşgali", [Elektronik Sürüm]. İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, (Ocak 2016), İstanbul, ss.1-8. https://insamer.com/wp-content/uploads/2016/01/ONLEYICI-MESRU-MUDAFAA-HAKKI-BAGLAMINDA-BUSH-DOKTRINI-VE-ABDNIN-IRAKI-ISGALI-160120-U-2-1.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2020.
2. Albayrak, Gökhan, (2013), İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları Açısından Yeni Terörizmle Mücadelede Hedef Alarak Öldürmeler, Yüksek Lisans Tezi, " [Elektronik Sürüm]. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. https://docplayer.biz.tr/49684798-T-c-gazi-universitesi-sosyal-bilimler-enstitusu-uluslararasi-iliskiler-anabilim-dali.html Erişim Tarihi: 28.08.2020.
3. Asgarov, Hafiz, (2008), Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale, Yüksek Lisans Tezi, " [Elektronik Sürüm]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. https://docplayer.biz.tr/37247390-Uluslararasi-hukukta-insancil-mudahale.html Erişim Tarihi: 28.08.2020.
4. Aslan, M. Yasin, "Savaş Hukukunun Temel Prensipler", [Elektronik Sürüm]. TBB Dergisi, Sayı 79, (2008), ss. 235-274. http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2008-79-470.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2020.
5. Resmi Gazete, 24 Ağustos 1945, San Fransisko'da 26 Haziran 1945 Tarihinde Yapılmış ve İmzalanmış Olan Birleşmiş Milletler Andlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkında Kanun https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2020.

6. Dalar, Mehmet, "Uluslararası Hukukta "Haklı Savaş" Doktrini: Bir Problemin Analizi", [Elektronik Sürüm]. Muhafazakâr Düşünce, Cilt: 4, Sayı: 15, (Kış 2008), ss. 230-248., https://www.researchgate.net/publication/291350825_ULUSLARARASI_HUKUKTA_HAKLI_SAVAS_DOKTRINI_BIR_PROBLEMIN_ANALIZI Erişim Tarihi: 28.08.2020.
7. Demirbaş, Çağrı Emin, "Haklı Savaş Öğretisinin Fikri Temelleri Üzerine Bir İnceleme", [Elektronik Sürüm]. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 31 Sayı: 4, (2017), ss.895-921. https://www.academia.edu/34804949/HAKLI_SAVA%C5%9E_%C3%96%C4%9ERET%C4%B0S%C4%B0N%C4%B0N_F%C4%B0KR%C4%B0_TEMELLER%C4%B0_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_%C4%B0NCELEME Erişim Tarihi: 28.08.2020.
8. Elçin Ertuğrul, Ümmühan, İnsani Müdahale (!), [Elektronik Sürüm], ss.657-671. http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/EL%C3%87%C4%B0N-ERTU%C4%9ERUL-%C3%9Cmm%C3%BChan-%C4%B0NSAN%C4%B0-M%C3%9CDAHALE-.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2020.
9. Ereker, Fulya A., "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", [Elektronik Sürüm]. Uluslararası İlişkiler, Cilt: 1, Sayı: 3 (Güz 2004), s. 1-36. http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2010/09/Ilkcaglardan-Gunumuze-Hakli-Savas-Kavrami.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2020.
10. Hoş, Hasan Serdar, (2011), Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk, Doktora Tezi, [Elektronik Sürüm]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. https://docplayer.biz.tr/51498632-Hakli-savas-ve-insancil-hukuk.html Erişim Tarihi: 28.08.2020.

11. İnan, Hasan, (2014), Haklı Savaş Doktrini Çerçevesinde Haçlı Seferlerinin Teolojik Temelleri, [Elektronik Sürüm]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp Erişim Tarihi: 28.08.2020.
12. İNSAMER, (2016), İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Savaşın Değişen Doğası ve Cenevre Sözleşmeleri. https://insamer.com/tr/savasin-degisen-dogasi-ve-cenevre-sozlesmeleri_346.html Erişim Tarihi: 28.08.2020.
13. İren, Adem Ali, Gürkaynak, Muharrem, "Batı Medeniyeti ve Hıristiyanlıkta Haklı Savaş Geleneği", [Elektronik Sürüm]. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 35, (2015), ss.147-178. http://isamveri.org/pdfdrg/D01535/2015_35/2015_35_IRENAA_GURKAYNAKM.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2020.
14. Karabulut, Bilal, "Uluslararası İlişkilerde Savaş Olgusunun Yaşadığı Dönüşüm: Hibrit Savaş ve Rusya", [Elektronik Sürüm]. Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 14, Sayı: 55, (Güz-2017), ss.115-130 https://docplayer.biz.tr/62034798-Uluslararasi-iliskilerde-savas-olgusunun-yasadigi-donusum-hibrit-savas-ve-rusya-ornegi.html Erişim Tarihi: 28.08.2020.
15. Kabadayı, Talip, "Felsefenin Işığında "(Haklı) Savaş" Üzerine Kısa Bir Deneme", [Elektronik Sürüm]. İÜHFM, Cilt: LXXII, Sayı: 1, (2014), ss. 95-98. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/97866 Erişim Tarihi: 28.08.2020.
16. Keskin, Funda, (1998) Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, [Elektronik Sürüm]. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi: 4, Ankara. https://docplayer.biz.tr/10230543-Savas-karisma-ve-birlesmis-milletler.html Erişim Tarihi: 28.08.2020.

17. Keskin, Funda, "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", [Elektronik Sürüm]. Uluslararası İlişkiler, Cilt: 3, Sayı: 12, (Kış 2006-2007), s. 49-70. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/539722 Erişim Tarihi: 28.08.2020.
18. Keskin, Funda, "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", [Elektronik Sürüm]. Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, Sayı 12 (Kış 2006-2007), ss. 49-70. http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2011/06/Insancil-Mudahale-1999-Kosova-ve-2003-Irak-Sonrasi-Durum-.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2020.
19. Kolasi, Klevis, "Savaşın Değişen Niteliği ve Jus ad bellum ve Jus in bello'ya Etkisi", [Elektronik Sürüm]. İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 35, (2017), s. 1-29. https://www.researchgate.net/publication/323586603_Savasin_Degisen_Niteligi_ve_Jus_ad_bellum_ve_Jus_in_bello%27ya_Etkisi_The_Changing_Character_of_War_and_its_Impact_on_the_Jus_ad_bellum_and_the_Jus_in_bello Erişim Tarihi: 28.08.2020.
20. Kurt, Selim, "İnsancıl Müdahale ve Suriye Örneği", [Elektronik Sürüm]. KSBD, Cilt: 6, Sayı: 10, (2014-Bahar), ss. 39-64. https://www.academia.edu/11123364/%C4%B0nsani_M%C3%BCdahale_ve_Suriye_%C3%96rne%C4%9Fi Erişim Tarihi: 28.08.2020.
21. Önder, Cansen Esen, (2019), "İnsancıl Müdahale Kavramı ve 11 Eylül Sonrası ABD Müdahaleciliği", Yüksek Lisans Tezi, [Elektronik Sürüm]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/ET001625.pdf Erişim Tarihi: 22.11.2020.
22. Reçber, Sercan, "Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği", [Elektronik Sürüm]. Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 4, Sayı: 13, (2007), ss.59-82. https://www.academia.edu/6804979/Iraka_Yönelik_Ask

eri_Müdahalenin_Uluslararası_Hukuk_Açısından_Geçerliliği_Sercan_REÇBER Erişim Tarihi: 28.08.2020.

23. Sak, Yıldıray, "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler", [Elektronik Sürüm]. Uluslararası İlişkiler, Cilt 11, Sayı 44 (Kış 2015), s. 121-153. http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2016/06/44_5.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2020.
24. Seval, Hasan Fatih, "Soğuk Savaş'tan Günümüze İnsani Müdahale: Neo-Realist Perspektif", [Elektronik Sürüm]. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı:22, (Aralık-2017), s.469-481. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/390666 Erişim Tarihi: 28.08.2020.
25. Taslaman, Feryal Kalkavan, (2011), "Geçmişten Günümüze "Haklı Savaş" Kavramının Yorumu", Doktora Tezi, [Elektronik Sürüm]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp Erişim Tarihi: 28.08.2020.
26. Türkiye Dil Kurumu, Türkçe Genel Sözlük, (2018). https://sozluk.gov.tr/?kelime= Erişim Tarihi: 28.08.2020.
27. Yapıcı, Merve İrem, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", [Elektronik Sürüm]. Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 2, Sayı: 8, (2007), ss.1-24. https://www.uhim.org/Uploads/GenelDosya/bosna-hersek%C2%B4te-gerceklestirilen-askeri-mudahalenin-uluslararasi-hukuktaki-yeri-2412-d.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2020.